

11. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI // Офіційний вісник України від 15.07.2011, № 51, стор. 13, стаття 2009, код акта 57375/2011.

12. Совершенный профсоюз – это инструмент социальной стабильности в обществе: [интервью с председателем Николаевского областного совета профсоюзов Маргаритой Николаевной Сапожниковой / общалась А.Король] // Автограф XXI век. – 2007 (ноябрь). – № 4(9). – С. 16 – 19.

13. Ермошин Г. Где искать закон? / Г. Ермошин // Советские профсоюзы. – № 18. – 1988 (сентябрь). – С. 20 – 21.

14. Коцелко С. Профспілки в системі соціально-трудових відносин / С.Коцелко // Наукові записки: збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського Національного економічного університету. – 2006. – № 15. – С. 252 – 253.

УДК 349.2

Занфірова Тетяна Анатоліївна,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СВОБОДА ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ОБМЕЖЕННЯ ЧИ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ОСІБ, ЯКІ ВІДБУЛИ ПОКАРАННЯ

У статті досліджується питання свободи праці засуджених до обмеження чи позбавлення волі та осіб, які відбули покарання, розглядається питання реалізації принципу свободи праці таких осіб.

Ключові слова: праця, принцип, соціальна держава, особи, які відбули покарання.

Zanfirova T. Freedom of work for sentenced to restraint or imprisonment persons and persons who had punishment

The article questions the freedom of labor zhslidzhuyetsya sentenced to restriction or deprivation of freedom and those who served their sentences, the issue of the principle of freedom of labor these people.

Key words: work, principle, welfare state, people who have served sentences.

Занфірова Т.А. Свобода труда осужденных к ограничению или лишению свободы

В статье исследуется вопрос свободы труда осужденных к ограничению или лишению свободы и лиц, отбывших наказание, рассматривается вопрос реализации принципа свободы труда данных лиц.

Ключевые слова: труд, принцип, социальное государство, лица, отбывшие наказание.

Актуальність дослідження. Свобода праці походить від природного стану людини, яка народжується вільною і повинна залишатися вільною все життя [1, с. 34]. Проте, як вже нами вище зазначалось, свобода праці не є безмежною, однак обмежується лише законом, а принцип свободи праці відповідно реалізується та захищається в певних, визначених законом межах та порядку. Аналізуючи чинне законодавство про працю та існуючу практику забезпечення свободи праці, можна дійти попереднього висновку, що обмеження цієї свободи та принципу можуть мати місце залежно від характеристики особи-власника свободи праці, а також залежно від території, на якій реалізується ця свобода, та зважаючи на ситуації (умови), в якій ця свобода та принцип реалізуються й забезпечуються.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи питання реалізації принципу свободи праці різними суб'єктами трудового права, слід зауважити, що свобода праці поширює свою дію за загальним правилом на всіх людей (з певного віку, у відповідних масштабах) та не обмежується лише такою категорією, як працівник – суб'єкт трудового права, якому притаманні трудові права та свободи. З цих підстав суб'єктів-власників свободи, які реалізують або здатні (чи фактично нездатні) реалізувати свою свободу, необхідно розглядати у більш широкому сенсі, що дозволить більш комплексно проаналізувати реальні їх можливості в питанні реалізації свободи порівняно з абстрактним суб'єктом-власником свободи праці, з одного боку, а також широту поширеності дії на них принципу свободи праці – з іншого.

Особливою групою осіб, дія принципу свободи праці щодо яких законодавчо уточнена, є засуджені до обмеження чи позбавлення волі та особи, які відбули покарання. У першу чергу слід наголосити на тому, що до останніх змін у кримінальному виконавчому законодавстві України в нашій державі використовувалась радянська модель обов'язковості праці засуджених (така модель ще діє в низці інших постсоціалістичних держав, зокрема в Росії), однак на сьогодні на засуджених до обмеження волі була поширена дія принципу свободи праці. Так, відповідно до абзацу дев'ятого статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) від 11 липня 2003 року [2] у редакції Закону України від 07 вересня 2016 року № 1492-VIII [3] до основних прав засуджених, зокрема, віднесено право на оплачувану працю, організовану відповідно до вимог законодавства

про працю, у тому числі щодо тривалості, умов та оплати праці. При цьому тривалість робочого дня засудженого не може становити більше восьми годин, а тривалість робочого часу – більше 40 годин на тиждень. Відповідно в частині першій статті 60 Кодексу (у редакції Закону від 7 вересня 2016 року № 1492-VIII) законодавець зазначає, що засуджені до обмеження волі залучаються до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на підприємствах, в установах чи організаціях усіх форм власності за умови забезпечення належного нагляду за їхньою поведінкою.

Таким чином, гарантуючи поширеність принципу свободи праці на засуджених до обмеження волі та уточнюючи межі дії цього принципу стосовно таких осіб, законодавець у нормах КВК України прямо вказав на те, що представники вказаної групи осіб обмежені в реалізації гарантованої їм свободи праці: з одного боку, засуджені до обмеження волі можуть працювати чи відмовитись від трудової зайнятості, а з іншого – особи, які бажають працювати, обмежені у виборі професій, роботодавців тощо. Певна річ, що такі обмеження дії принципу свободи праці стосовно ув'язнених обумовлені необхідністю дотримання безпеки роботодавців, суспільства та самих засуджених, а також самими цілями покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та були засуджені до обмеження волі.

Окрім того, незважаючи на те, що право на працю (як елемент свободи праці) особи декларативно зобов'язує соціальну державу забезпечити власника цього права роботою, доволі спірною є обов'язковість покладання на державу обов'язку з надання такої роботи ув'язненим та надання їм широкого вибору у працевлаштуванні, з урахуванням принципу мультіваріативності. Особа, якій обмежили волю, фактично обмежується і в свободності користування свободою праці, позаяк на певний строк «вилучається» зі свобідного ринку праці та може розраховувати лише на працю, яку їй пропонують. Вказане також контекстно підтверджується частинами другою та третьою статті 60 КВК України, в яких зазначається, що праця засуджених до обмеження волі регулюється законодавством про працю, за винятком правил прийняття на роботу, звільнення з роботи, переведення на іншу роботу. Однак разом з тим засуджений може все ж таки розраховувати на можливість його переведення на іншу роботу, в тому числі і в іншу місцевість, позаяк таке переведення може здійснюватися власником підприємства,

установи, організації або уповноваженим ним органом за погодженням з адміністрацією виправного центру.

Слід зауважити, що станом на 01 серпня 2016 року всього по Україні (без урахування Донецької, Луганської областей, в яких відбувається Антитерористична операція та не враховуючи АР Крим і м. Севастополь, що є тимчасово окупованими Російською Федерацією) налічується 148 установ виконання покарань, у яких міститься 61 132 засуджених, узятих під варту. На цей момент з установ виконання покарань, розміщених на території, непідконтрольній українській владі, переміщено 110 осіб [4]. Тобто, зважаючи на кризу, що має місце на ринку праці в нашій державі, необхідно об'єктивно оцінювати можливості держави забезпечити усіх бажаючих засуджених до обмеження волі роботою як такою та, крім того, роботою, яка би повною мірою зацікавила засудженого.

Отже, вважаємо невиправданою «відірваність» теорії від практики, коли вчені у своїх спеціальних дослідженнях про свободу праці засуджених ідеалізують потреби засуджених та демонізують державу, на яку ці вчені покладають тягарі щодо забезпечення засуджених корисною для них працею, що начебто диктується самим принципом свободи праці (хоча держава не вважається такою, що порушує принцип свободи праці у частині права на працю, коли забезпечення працею усіх бажаючих працювати є унеможливленим об'єктивними факторами). Зокрема, С.Х. Шамсунов стверджує, що праця засуджених повинна слугувати найважливішим засобом соціалізації особистості, сприяти набуттю корисних навичок та професій, які могли б стати в нагоді людині після вивільнення [5, с. 3]. Звісно, що такою і повинна бути праця, проте вважаємо, що будь-яка робота, яка пропонується засудженому, буде такою, якщо він забажає вдосконалюватись у виконанні своїх трудових обов'язків під час відбування покарання, після закінчення якого цей засуджений міг би кваліфіковано виконувати ту ж саму роботу поза межами установи виконання покарань.

У свою чергу А.В. Кисляков наголошує на тому, що державою порушується свобода праці засуджених тим, що значна частина засуджених хоче працювати, але негативне ставлення до праці засуджених часто буває пов'язано з вимушеністю праці (праця засуджених в Росії є обов'язковою), відсутністю інтересу до конкретного виду трудової діяльності та незадоволеністю системою оплати праці [6,

с. 183]. Інший російський вчений Трет'яков І. Є. вказану позицію доповнює тим, що відсутність можливості реалізувати засудженими право на працю тягне за собою неможливість продовжувати трудовий стаж і, як наслідок, обмежує право на більш гідне пенсійне забезпечення [7, с. 168]. Такі теоретичні обґрунтування необхідності найширшого забезпечення засуджених працею, яка була би для них цікавою та корисною, є прикладом того, що будь-яку серйозну наукову ідею та думку можна звести до відвертого абсурду.

Таким чином, аналізуючи поширеність принципу свободи праці на засуджених до обмеження волі, слід враховувати, що поширеність цього принципу обмежена тією мірою, якою це виправдано метою та цілями обмеження волі засуджених, а забезпечення державою засуджених правом на працю (частиною свободи праці) у кожному випадку диктується реальною затребуваністю на ринку праці (який фактично закритий для засуджених) праці ув'язнених, а також наявністю необхідних умов безпеки для працюючих засуджених тими роботодавцями, які зацікавлені в укладанні трудових договорів з такими особами. Отже, володіючи свободою праці, засуджений до обмеження волі може погоджуватись виконувати запропоновану роботу чи відмовлятися від неї, а також може обирати роботу, якщо такий вибір фактично є наявним.

Разом з тим слід звернути увагу на те, що обмеженість поширення принципу свободи праці на засуджених діє також і після того, коли вони відбули покарання в установах виконання покарання. Це пояснюється тим, що такі особи є не завжди конкурентними на ринку праці: праця осіб, що відбули покарання за фінансові кримінальні правопорушення, не буде користуватись попитом серед роботодавців, які бажають найняти особу для зайняття матеріально відповідальної роботи; праця осіб, що відбули покарання за сексуальні чи аморальні злочини (приміром, за розбещення неповнолітніх, гвалтування, сутенерство, зйомки порнографічного матеріалу чи за наругу над могилою, іншим місцем поховання), не буде користуватись попитом для роботодавців, які шукають працівників, що будуть зайняті виконанням виховної та/або педагогічної роботи з дітьми та молоддю, тощо. Незважаючи на суб'єктивізм такого обмеження дії принципу свободи праці щодо осіб, які відбули покарання, здебільшого це обмеження є об'єктивно виправданим з тієї позиції, що установи виконання покарання не завжди виправляють осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, а іноді

навпаки, виступають місцями «підвищення рівня кримінального досвіду».

Висновок. Зважаючи на викладене, наголосимо, що принцип свободи праці поширений на усіх людей, у зв'язку з чим усі люди володіють, користуються та розпоряджаються цією свободою. При цьому засуджені до обмеження волі мають право на оплачувану працю, організовану відповідно до вимог законодавства про працю, у тому числі щодо тривалості, умов та оплати праці. Також з 2016 року таку категорію осіб не можна примушувати до праці, а усі обмеження дії принципу свободи праці відносно ув'язнених обумовлюються лише необхідністю дотримання безпеки роботодавців, суспільства та самих засуджених, а також самими цілями покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та були засуджені до обмеження волі. Обмеженість свободи праці засуджених до обмеження чи позбавлення волі є об'єктивною та виправданою, зважаючи на те, що особа, волю якої було обмежено, фактично обмежується і в свободності користування свободою праці, позаяк на певний строк «вилучається» зі свободного ринку праці та може розраховувати лише на працю, яку їй пропонують.

Список використаних джерел

1. Жернаков В.В. Свобода праці як принцип сучасного трудового права України / В.В. Жернаков // Право України. – 1999. – № 3. – С. 34-36.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV // Відом. Верх. Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 07.09.2016 № 1492-VIII // Відом. Верх. Ради України. – 2016. – № 43. – Ст. 736.
4. Святенко Т. Чому в українських в'язницях виникають бунти, і як живуть ув'язнені [Електрон. ресурс] / Т. Святенко // Телеканал «112 Україна», Аналітика, 06.09.2016 – Режим доступу: <http://ua.112.ua/>.
5. Шамсунов С.Х. Современные проблемы организации труда и социальной реабилитации осужденных с учетом требования международных стандартов // Уг.-исполн. система: право, экон., управл. – 2006. – № 5. – С. 2-7.
6. Кисляков, А.В. Некоторые вопросы трудовой занятости и содержания осуждённых в исправительных учреждениях / А.В. Кисляков // Преступность в России и проблемы борьбы с ней / Рос. криминол. ассоциация. – М. 2001. – С. 183-185.
7. Третьяков И.Е. Реализация прав осуждённых к лишению свободы на труд в современной уголовно-исполнительной практике / И.Е. Третьяков // Вектор науки ТГУ. – 2014. – № 1. – С. 168-170.